KRÖNIKA

Max Weber – myt och verklighet

Religion, kärlek, pengar och politik

MAX WEBER (1864–1920) är samhällsvetenskapens mest citerade klassiker, bortsett från Marx som ju blev statsreligion, föremål för politisk liturgi och exeges. Weber föddes 21 april 1864, i Erfurt. Staden var då en preussisk enklav i Thüringen, men hans familjerötter är dock att söka i närheten av Bielefeld (Oerlinghausen) där släkten var engagerad i textilindustrin, och han härstammar från hugenotter som fördrivits från Frankrike på grund av religionsstriderna där. 150-årsminnet av hans födelse har 2014 resulterat i flera symposier och nya böcker, inte minst biografier. Jag avser här att belysa delar av hans liv och verk, om vilka vi i dag tack vare yppig dokumentation, utgivning av brev i *Max Weber Gesamtausgabe*, biografier av Jürgen Kaube och Dirk Kaesler, ett antal antologier och artiklar i fackpress (som *Max Weber Studies*) samt föreläsningsserier vid Bayerska Vetenskapsakademien och på andra platser vet mer än för några år sedan. Det privata planet är s.k. backdrop.

Weber är som gestalt undflyende, eftersom han inspirerat flera disparata traditioner, delvis som en följd av att han inte bildade någon egen egentlig sammanhållen skola. ”Weberska” begrepp som karisma och protestantisk etik har haft genomslag till och med i vardagsspråket, så vi kan utan missförstånd tala om japanernas ”protestantiska etik”. Och med Weber är det så paradoxalt att han samtidigt ses som en demokratisk och parlamentarisk pionjär och pro- eller proto-nazist, på grund av det svårtydda begreppet plebiscitär ledarskapsdemokrati. Inom samhällsvetenskapen uppfattas han vidare samtidigt som både positivist och antipositivist, på grund av att hans s.k. idealtyp, en sorts ”modell” över mänskligt handlande, kan tjäna både inlevande förståelse och rationell förklaring. Weber är dessutom grundsten för tre vitt skilda samhällsvetenskapliga paradigm, den ”förstående” sociologin (Alfred Schütz m.fl.), den empiriska socialforskningen (Paul Lazarsfeld), samt den makroteoretiska funktionalismen (Talcott Parsons). Dessa skilda och delvis oförenliga ansatser tar alla sin utgångspunkt i Webers vetenskapslära. Samtliga har frodats i USA, med migranter som vårdnadshavare. Schütz och Lazarsfeld har sin bakgrund i Wien och kom att ingå i 30-talets diaspora till Amerika och Parsons tog sin doktorsgrad i Heidelberg på 20-talet.

Men vad stod Weber egentligen för? Vem var han? Han måste tolkas i sin kontext, vilket i första hand är den s.k. *deutscher Sonderweg.* Tyskland har haft speciella historiska betingelser, vilket ofta debatteras i termer av kontinuitet *vs* diskontinuitet, med hänsyn till behovet att inpassa NS-periodens tolv år i ett längre perspektiv.

Sociologisk Forskning, årgång 52, nr 3, sid 279–294.
© Författarna och Sveriges Sociologförbund, ISSN 0038-0342, 2002-066X (elektronisk).

Weber som sociolog är något av en skröna. I vardagsspråklig mening är det visserligen riktigt att betrakta honom som sociolog. Max och hans lillebror Alfred var aktiva i sociologins akademiska institutionalisering, t.ex. tyska sociologförbundets möte 1909. Så sent som vid tiden för Första världskrigets slut omtalar sig Weber dock som ”politisk ekonom” och endast med stor tvekan som sociolog, ”i enlighet med mitt anställningskontrakt” med LMU (Ludwig-Maximilians-Universität i München).

Weber är i själva verket närmast en antisociolog inom sociologin, och återfaller på en äldre tradition, från Machiavelli och Hobbes, med uppföljning av Bentham, och efterföljd i dagens *rational choice.* Sociologin har en kortare historia, om än något längre än Auguste Comte, som uppfann själva ordet. Sociologin har sina rötter i den skotska upplysningsfilosofin, och möjligen med viss hårdragning hos Samuel Pufendorf, med tanke på dennes roll för ”civilsamhället” *avant la lettre,* före de skotska s.k. fyrstadieteorierna hos Adam Smith, Adam Ferguson och andra.

Webers kanoniska roll för sociologin är Talcott Parsons’ förtjänst, genom att en Durkheimiansk övertolkning av Weber som får genomslag i USA leder till att Weber hamnar på parnassen av överlevande klassiker. I en omröstning inom ISA (International Sociological Association) hamnade två av hans arbeten på sociologins ”tio i topp”-lista. Att det inte är oproblematiskt att sätta etiketten sociolog på Weber framgår dock redan av att den akademiska disciplinen inte fanns på hans tid. Webers professurer var i nationalekonomi, d.v.s. närmast ”ekonomisk historia”, *Wirtschaftslehre.* Hans första erfarenheter som akademisk lärare var i handelsrätt i Berlin. Och hans enda egentliga kontakter med yrkeslivet var som jurist, vilket satte djupa spår på hans pragmatiska sätt att hantera förklaringar inom samhällsforskningen. Vad en förklaring är i djupare mening har man funderat på i ett par tusen år, men i en domstol måste frågor om ansvar utredas, enligt tankefiguren ”vad ledde fram till detta resultat?”

Weber är heller ingen teoretiker och saknar faktiskt ett sammanhållet samhällsbegrepp. Hans verk kan betecknas som en redskapsbod med många begrepp, definitioner, hypoteser, m.m. Han bygger upp sina generella idealtyper över den rationella byråkratin, etc., utifrån individuell handling, till en taxonomi à la Carl von Linné, väsensskild från den samtida sociologin som gärna sysslar med kollektiva fenomen som självmordsvågor, fotbollshuliganism och modenycker (fashions), vad som rör sig under ytan i industrisamhället. ”Teori” som en rubrik för Weber är en uppfinning av Parsons, i hans översättning av del 1 av *Wirtschaft und Gesellschaft (Economy & society)* från 1947.

Max Weber: Made in the USA? är ingen orimlig rubrik för att leta efter den genuine Weber, nyckeln till förståelsen av hans verk. Den försenade Weberreceptionen i Tyskland är en följd av att hans tankar – delvis deformerade på grund av bristen på översättningar – återimporteras efter att ha förts över till USA av migranter, inte bara av Parsons som disputerat i Heidelberg, utan också av Sorokin och Frankfurtskolans flyktingar, m.fl. I Tyskland var Weber rätt länge relativt obemärkt.

Weber och hans hustru Marianne företar tillsammans med grannen i Heidelberg, teologen Ernst Troeltsch, 1904 en flera månader lång resa till USA, vilket resulterar i en mängd brev hem till Tyskland, mest till moder Helene. Dessa brev är ännu inte till

fullo utnyttjade, även om Webers Amerikaresa avhandlats av flera på senare år, t.ex. av Claus Offe (2004), men också Lawrence A. Scaff (2011).

Det är helt klart att Weber får en kick av sina amerikanska intryck, dock oklart hur stor, då en del av hans skildringar låter ana påverkan av Ferdinand Kürnbergers populära *Der Amerikamüde.* Weber hälsar på hos bekanta i New York, imponeras av *rush hour* över Brooklyn bridge. Chicago med dess *high pace* och etniska blandning gör också intryck. Han reser faktiskt ända till Guthrie i Oklahoma, med en del äventyrliga inslag. En redaktör som han gästade i Oklahoma City blev indragen i en duellutmaning. Under sin vistelse i Vilda Västern hinner Weber även med att träffa en indianhövding.

Han träffar också i den djupa Södern vid Tuskegee college den färgade lärde Booker T. Washington, en *role model* för sina rasbröder, och besöker även New Orleans.

Amerikaresan gav upphov till roande rubriker: ”World’s greatest thinkers, philosophers and masters of industry to discuss plans for advancement of mankind”, i *St Louis Mo. Republican,* och i *St. Louis Post-Dispatch:* ”wise men at world’s fair. Solomon and Socrates could get many valuable tips by attending…” Om de hade haft nytta av Webers föredrag är dock oklart; hans första offentliga framträdande på åtta år handlade om tysk jordbrukspolitik, d.v.s. det tema som dominerat hans forskning under 1890-talet.

Anledningen till Amerikaresan var en sociologikonferens i St. Louis i samband med världsutställningen, med många tyska gäster. Det blev kära återseenden, då flera av Chicagoskolans grundare – University of Chicago hade grundats med Rockefellerpengar 1892 (eller 1893, då verksamheten startade) – hade sina doktorsgrader från Berlinuniversitetet, där de lyssnat på Gustav von Schmollers föreläsningar.

De amerikanska inflytelserna går igen på många håll i Webers senare produktion, inte minst i de berömda s.k. tvillingföreläsningarna från 1917–19, såväl avseende den moderna demokratin som förhållandet vetenskap och omgivande samhälle.

Nu är emellertid Weber också en ”Would-be Englishman”, om vi får tro tyskamerikanen Guenther Roth, den kanske mest lärde av alla Weberforskare, som skrivit en hel bok på temat Webers tysk-engelska familjehistoria (Roth 2001).

Webers högborgerliga familj ingår i ett nätverk av kosmopolitiska borgare med släktförbindelser i bl.a. England och Argentina. Marianne Weber är i sin biografi över maken Max (1926) påfallande kortfattad om brittiska resor och släktförbindelser, antagligen av patriotiska skäl. Weber är visserligen mycket tysk, med officersära, och betoning på att vara *satisfaktionsfähig,* vid ett par tillfällen nära att bli indragen i dueller, och är svår att tänka utan tysk *Bildungsbürgertum* men icke desto mindre ett exempel på sin tids globalisering. Själva temat England-Tyskland är för övrigt en dimension som inte kan försummas, men som vi likväl här i stort sett förbigår. Webers politiska sociologi tar intryck av brittiska förhållanden. Gladstone är ett av många exempel på karismatiska demagoger som vinner makt över parlamentets huvud. Lloyd George en caesaristisk ledare.

Det bör nämnas att under 1900-talets första decennium var hustrun Marianne nog mer av offentlig gestalt än Max. Hon var en tid ordförande för tyska kvinnoförbun-

det och hade skrivit lärda verk om kvinnans familjerättsliga ställning. Den s.k. Rugeaffären är kanske det tillfälle Weber är närmast bli indragen i duell. Arnold Ruge hade kritiserat kvinnorörelsen och kulmen nåddes i *Heidelberger Tageblatt* (december 1910) vari han hävdar att kvinnorörelsen bestod av gamla ungmör, sterila fruar, änkor och judinnor, medan de som fyller sina modersplikter saknas. Den barnlösa Marianne kände sig inte utan anledning träffad och Weber ryckte ut till hennes offentliga försvar – med en del roande polemik som vi inte närmare går in på som följd, men som är tillgänglig i *Max Weber Gesamtausgabe: Briefe 1911–1912, II/7.2. Halbband* (Tübingen: Mohr, 1998: 816 et passim).

Det finns ingen riktigt heltäckande biografi över Weber. En sådan är också svår att åstadkomma innan alla breven är tillgängliga. Joachim Radkaus psykologiska tolkning har rönt mycken uppmärksamhet (Radkau 2006). Att Weber först i mogen ålder fick utlopp för sina sexuella behov och då inte med hustrun utan med Mina Tobler och Else Jaffé-von Richthofen är bekant men kan knappast bidra till förståelsen av hans tidiga verk – och i flera avseenden finns en tydlig kontinuitet mellan den unge och den mogne Weber.

Vi får ytterligare en bild av Weber, som potentiell och oförlöst anarkist. I Ascona i Schweiz – för hundra år sedan ett annex till Münchens bohemiska Schwabingkvarter – kom han i kontakt med helt andra kretsar än i Heidelberg, t.ex. ”die tolle Fanny”, Franziska Gräfin zu Reventlow. Det var den tidens ”flower power”, med personlighetsförverkligande genom experimentella livsformer och sexuell frigörelse.

Max var ”Mammas gosse” och mycket religiös till sin livsföring, och kontakter med Otto Gross – far till Elses son – och dennes kvinnor, med inslag av bohemeri och viss mysticism à la Stefan George erbjöd onekligen en kontrast. Om Weber led av någon form av sexualfobi så led Gross av erotomani och var Webers motsats. Moder Helene levde ända till 1919, året före Webers frånfälle.

Weber hade av allt att döma ett vitt äktenskap med sitt kusinbarn Marianne. Det finns egentligen inget som antyder att Marianne var frigid och makarna Weber lär ha haft delat sovrum i Freiburg i mitten av 90-talet. Tavlorna där hade erotiska motiv, etsningar av Max Klinger. Men endera var de ”pandor” eller också hade de valt att vara asexuella. Det finns tecken på att den i en del avseenden asketiske Weber såg sexuell aktivitet som kraftödande och intellektuellt hämmande, och att detta är anledningen till att han plågas av de ofrivilliga nattliga sädesuttömningar som svärmor och svärdotter diskuterar förhållandevis obesvärat. Moder Helene upplevde sexuallivet som en trist plikt och det var ett oförsonat gräl med fadern Max sr om moderns rätt till eget liv som utlöste Webers långa nervlidande (cirka 1897–1902). Det kan vara upplevelser från barndomen som präglade moderns sexualfientliga attityd. Något liknande kan gälla för Marianne som var föräldralös och vuxit upp hos en släkting som var mentalt instabil.

Webers alkoholvanor oroade både Marianne och Helene. Weber var knappast alkoholist men ”trinkfest” och spottade inte i glaset. Han var däremot som tidstypisk sömnlös neurasteniker legal narkoman och använde bromider och opiater, som morfin, och fick även recept på heroin – som hostmedicin. På bilder från strax efter se-

kelskiftet ser Weber ”plufsig” ut, ingen man i högform, i kontrast till foton från tiden som lasarettsadministratör under Första världskrigets tidiga år, då han förefaller vara en imposant gestalt med en kallelse.

Särskilt brittiska kultursociologer är livligt intresserade av Webers sexualliv som en nyckel till förståelsen av hans verk. Man kan inte omedelbart inse vad det skulle göra för skillnad i tolkningen av Webers texter om han så hade varit pedofil. När han äntligen kom loss med sin ”domina” Else så var det dock mest harmlösa sadomasochistiska böjelser som kom till uttryck (Weber uppskattade att bli piskad iförd korsett). Men hans asketiska livshållning är formativ och en biografisk bakgrund till hans religionssociologi.

Runt 1904–05 ändrade sig dock livet för Weber, med en ”jump start” på flera områden. Han kunde återvända till aktivt skapande efter ett antal år som nervsjuk kurortspatient, år då han ”inte levde utan bara existerade”, vegeterade. Det var en gradvis process och redan 1902 hade hans penna åter börjat flyta, om än stillsamt. Makarna dras med ekonomiska problem i väntan på arv och är beroende av moder Helene. Sin professur i Heidelberg hade Weber frånträtt på grund av sina kroniska nervlidanden.

Max Weber och kapitalismens uppkomst – och amerikanska förbindelser

Max Weber har för den bildade allmänheten blivit mest känd för begreppen Karisma och Protestantismens etik. Det finns bilmodeller, kaffebryggare och lakanset som heter ”Karisma”.

Åren 1903–07 skriver han ett antal essayer i metodologiska spörsmål, på förekommen anledning; mest känd är den berömda s.k. objektivitetsuppsatsen från 1904. I Sverige är det väl mest som symbolperson för vetenskaplig objektivitet han uppmärksammats, något som i vårt antimetafysiska akademiska landskap faller i lucker jord, och bl.a. torde inspirera Gunnar Myrdal. Samma inslag väcker negativa reaktioner i naturrättsliga kretsar, t.ex. hos Leo Strauss (1953) och Allan Bloom (1987) där man vänder sig mot ”relativism” hos de europeiska klassikerna.

Det kan synas paradoxalt att Weber framstår som portalgetsalt för värdefri forskning samtidigt som hans religionssociologi är en plädering för idéernas roll för samhällsutvecklingen och näringslivets utveckling.

1905 ägnar sig Weber även åt att följa den ryska förrevolutionen, lär sig rentav ryska, i det syftet. Weber inleder också sin jämförande religionssociologi, med två uppsatser om just Protestantismens etik och kapitalismens anda, först publicerade i *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik,* som Weber nyligen blivit medredaktör för, tillsammans med bl.a. Werner Sombart. Webers skrift om kapitalismens uppkomst publicerades sedermera något reviderad som bok 1920, den enda av sina böcker som Weber själv fick uppleva i färdigt skick före sin förtidiga död.

Hans postumt publicerade jämförande religionssociologi omfattar tre volymer trots att den är ofullbordad. Weber hann t.ex. aldrig med ett systematiskt grepp på kristendomen. Skriften om Protestantismens etik och kapitalismens anda, synnerligen omdebatterad, ingår som upptakt i den stora jämförande religionssociologin.

Innan vi går in på vad Webers s.k. Kalvinisttes faktiskt går ut på kan ett par anmärkningar var på sin plats.

Weber har själv en ambivalent inställning till religionen. Han är mycket präglad av sin ytterst religiösa mor och härstammar som sagt från en hugenottsläkt. Han är ”Lutherskt” präglad av systematisk livsföring. Ibland koketterar Weber rentav som en i alla fall hypotetiskt i hemlighet privatreligiös person, bl.a. i ett föga uppmärksammat brev till Ferdinand Tönnies i februari 1909 (Briefe 1909–1910 MWG II/6 1994: 63–66). Samtidigt är Weber ytterst noga med att betona gränserna för vad man kan hävda med vetenskapligt stöd; det är rentav detta som är poängen. Kalvinisttesten har en självbiografisk anknytning.

Man brukar tala om ett marxistiskt och ett weberskt paradigm, det har i kölvattnet efter 1968 utvecklats en hel Marx-Weber-industri. Men det hela är förfelat då det inte finns något enhetligt Marxistiskt forskningsparadigm och Weber dessutom i vissa skrifter själv är närmast historiematerialist, t.ex. i uppsatsen från 1896 om de sociala orsakerna till Romarrikets nedgång.

Just beträffande kapitalismens uppkomst kan man dock faktiskt kontrastera Marx och Weber. Weber, som i sin vetenskapsfilosofi närmast framstår som förespråkare av ”ideologiernas död” – innan detta begrepp föddes, står här för idéernas kraft att påverka utvecklingen, medan Marx betonar ekonomiska grundfaktorer, främst den s.k. inhägnadsrörelsen i England, som skapade ett proletariat som kunde bli fabriksarbetare, när *squatters* fördrevs från sina torp, som de inte hade lagfart på. Egentligen erbjuder Werner Sombart (1916–) mer ”kött på benen” än både Marx och Weber, genom sina sex volymer om den moderna kapitalismens uppkomst.

Kalvinisttesens innebörd är att det är predestinationsläran som skapar idoga entreprenörer. Världslig framgång är tecken på att man är bland de utvalda som på uppståndelsens och domens dag kommer att sorteras bland de ”vita fåren” och hamna i himlen. De som odlar småborgerliga dygder och använder sin tid nyttigt och strävsamt ägnar sig år religiös bokföring, samlar poäng för evigheten och sin själs frälsning. Kapitalismens nödvändiga kapitalackumulation och inomvärldsliga rationalitet är resultatet av en utomvärldslig strävan efter evig frälsning.

Nordamerika är ju de protestantiska sekternas eldorado, ett gigantiskt ”Jönköping”, då nationen grundas av frireligiösa som känner sig förtryckta i Europa. Det gäller de ursprungliga pilgrimerna till Massachusetts men även den tidiga svenska emigrationen, till Bishop Hill och andra platser. Konventikelplakatet gällde i vårt land till 1858 och många av oss kommer nog i håg scenen från Mobergs *Utvandrarna,* när prosten och polisen bryter sig in i ett läsarhem och skingrar ett bibelmöte.

Förenta Staterna är här som i en del andra fall *an identity giving other* i en positiv mening, i viss mån Europa som i en skrattspegel, med vissa typiska drag förstorade. I viss mening är de ursprungliga tretton staterna i den amerikanska unionen också den första europeiska unionen.

Benjamin Fanklins *Advice to a Young Tradesman* är således ett viktigt dokument som ”operationaliserar” Kalvinisttesen. Weber hade redan som liten parvel fått denna skrift i gåva av Kapp, en vän i familjen som sedermera utvandrade till New York,

som i slutet av 1800-talet var den tredje tyska staden, efter Berlin och Wien. Franklin betonar att flit och rationell tidsanvändning är bra för kreditvärdigheten hos en ung man som vill etablera sig som företagare. Man bör vara försiktig med att visa sig glammande på krogen; ljudet av yxhugg gör kreditgivarna mer nöjda.

De Tocquevilles resa längs Ohiofloden, då gräns mellan s.k. fria stater och slavstater, med iakttagelser om livet på båda sidor, mer livligt på yankeesidan och trögflytande på Söderns sida, styrker också iakttagelsen om det puritanska arvets betydelse för ekonomiska framsteg.

I Franklins fall är skenet lika viktigt som de ursprungliga religiösa motiveringarna. Vad man tror på spelar inte stor roll, utan det är en uppsättning attityder och en uppförandekod som institutionaliserats.

För Weber är ju den moderna kapitalismens uppkomst också inledningen till en irreversibel rationaliseringsprocess som går segrande över hela världen. Hans ofta citerade yttrande att ”Der Puritaner wollte Berufsmensch sein, wir müssen es sein” illustrerar den ”rationalitetens järnbur” som Weber förknippas med; egentligen en lyckad felöversättning av *das stalharte Gehäuse jener Hörigkeit der zukunft,* och en metafor som kan spåras till Bunyans *Kristens resa*. Men att vi – på gott och ont – lever som i ett ekorrhjul som inte är särdeles lätt att frigöra sig från är väl svårt att förneka.

Det skall också sägas att Weber talar om den *moderna* kapitalismen och dess *take off.* Kapitalismen som sådan har funnits tidigare. Kapitalismen har en generalrepetition i norditalienska städer som Florens redan på 1300- och 1400-talet. Den under Renässansen uppfunna italienska bokföringen underlättar rationellt företagande. Och i städerna under medeltiden utövades också en protokapitalism, vilket Weber också skildrat i en skrift om *Staden.*

Webers tes har blivit synnerligen omdebatterad och redan den debatt som pågick i Webers egen livstid omfattar i Joh. Winckelmanns bibliografi åtta tätskrivna sidor (1995 [1968]).

Svensken Kurt Samuelsson (1961 [1957]) har t.ex. hittat vissa svaga punkter i det statistiska material som Weber åberopar, om protestanter och katolikers benägenhet att sända sina barn till tekniska respektive humanistiska läroverk. Allmänt sett finns annars åtskilligt empiriskt stöd för Webers tes. I Tyskland så är en stor majoritet av framträdande ledare inom näringslivet protestanter (evangeliska) medan förhållandet är omvänt inom kulturlivet, där katolikerna visar framfötterna. I USA är John D. Rockefeller en ”idealtyp” för den protestantiska etikens betydelse för kapitalismens utveckling. Han var så sparsam att han bokförde även en blomma till sin flickvän, samtidigt som han före Bill Gates och Warren Buffet är den som gett bort mer pengar än någon annan, i viss kamp med Andrew Carnegie. Det är bra att ha rikedom som tecken på att vara utvald till evig frälsning – men det är också en skam att dö rik. Gamle Rockefellers favoritnöje var att vara söndagsskollärare för barn på sin fritid.

Webers tes är ”still going strong” men inbjuder till kritik. Det finns gott om avvikande fall och alternativ. Nu är detta emellertid inget Weber skulle invända mot, då det är poängen med hela hans religionssociologi i övrigt. Genom att studera alla världsreligioner med rationella tankefigurer kunde han kanske hitta orsaken till att

den moderna kapitalismen får sitt *take off* i just Europa, genom en J. S. Mill-inspirerad jämförande metod, att resonera om skillnader och likheter för att isolera förklarande faktorer. Weber har heller aldrig hävdat att Kalvinisttesten är en uttömmande förklaring utan en viktig eller möjligen rentav den viktigaste. Men utan kol och andra energikällor hade det inte blivit ”snurr på spelet”.

Man kan ifrågasätta kalvinisternas logik, också på den grunden att om det är förutbestämt, det är ju betydelsen av predestinationsläran, vem som skall blir frälst till evigt liv och få kalvstek i himmelens höjd, varför då bemöda sig om att samla jordiska rikedomar och viga sitt liv till den moderna kapitalismens ”ursprungliga kapitalackumulation”? Defaitism kunde förefalla lika logiskt.

Webers tes får stort genomslag i USA, där det är populärt bland doktorander att försöka belägga eller vederlägga Webers kalvinisttes, t.ex. genom jämförelser mellan religiösa sekter i Europa och USA; mennoniterna är populära i sammanhanget. I Amerika kan man – visserligen grovt förenklat men ändå klargörande – hävda att staten inte finns, utan civilsamhället *är* det religiösa samfund som man tillhör och statsmakten ett – som bäst – nödvändigt ont. Jag har själv tack vare släktingar starka intryck från söndagsskola för vuxna i den presbyterianska kyrkan i LaPorte, Indiana. Det var en upplevelse som osökt förde tankarna till de Tocqueville och Weber.

Webers s.k. sektuppsats (’Kirchen’ und ’Sekten’), från 1906 finns i tre utgåvor, först i *Frankfurter Zeitung,* därefter i *Die Christliche Welt* och slutligen i *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie* och erbjuder en antropologisk genväg till förståelsen av Weber, vilken jag gärna rekommenderar då *Protestantismens etik och Kapitalismens anda* inte är särskilt lustig läsning, med alla omständliga fotnoter.

Under den nästan tre månader långa USA-resan 2004 så besöker Weber även *hillbilly*-släktingar i Mt Airy North Carolina, där hans släktingar fann honom vara a *jolly good fellow*. Han får tillfälle att bevista ett vuxendop tillsammans med sina släktingar, vilka bytt namn till Miller (från Fallenstein), för att inte falla ur ramen i det nya landet. En yngre släkting anförtrodde Weber att den släkting som just lät sig döpas mest var ute efter att trygga sin framtid som företagare, då han avsåg starta en bank. Han kunde nu räkna med att få traktens baptister som kunder.

Nu har emellertid senare forskning kunna visa att Webers sagesman hade ett horn i sidan till den som skulle döpas och att det handlade om illvilligt skvaller. Sagesmannen tillropade den döpte med frågan om det inte var kallt i den strida bäcken, och fick till svar att han uthärdade då han tänkte på en mycket varmare plats. William Swatos jr, pastor och sociolog i East Moline och knuten till ”svenska” Augustana College i Rock Island lät sina studenter resa ner och intervjua kvarlevande Webersläktingar. Poängen är att de ursprungliga motiven faller i glömska medan attityderna består, må vara att den nydöpte i Mt Airy tydligen inte helt glömt den religiösa aspekten och att Webers sagesman inte var något opartiskt sanningsvittne.

Enligt en förargelseväckande skrift av amerikanen Charles Murray så har mer än 90 procent av mänsklighetens civilisatoriska framsteg ägt rum i Västerlandet under det senaste millenniet (Murray 2003). Det är sant att det är ett egendomligt historiskt fenomen att Västerlandet – en liten vårta på den euroasiatiska landmassan, splittrad

av krig – så snabbt kunde komma att dominera hela världen. Weber är dock ambivalent till välsignelsen av denna järnbur av tilltagande rationalitet – och ser karisman som en nyttig balanserande motkraft. Han är sparringpartner till senare års teorier om ”multipla moderniteter” (S. N. Eisenstadt, Björn Wittrock, m.fl.), som visserligen är väl anpassade till *political correctness* men likväl har en hel del som talar för sig. Ett modernitetens genombrott i Kirgisien kommer inte att upprepa vad som skett i Europa, utan vara präglad av den egna kontexten med dess historiska präglingar.

Max Weber: Demokratisk pionjär och nazistisk förtänkare?

För Max Weber är politiken hans hemliga kärlek, som han skriver till Mina Tobler, hans doktorand och en av de få kvinnorna i hans liv. Han kunde med Goethe utbrista att ”två själar dväljes i mitt bröst”. Webers insats inom samhällsvetenskapen består i att motverka okontrollerad påverkan av värderingar i forskningsprocessen. Men allmänt sett finns ett tvetydigt samband, att Weber vill skydda vetenskapen från politik, men också tvärtom, att vetenskapen inte skall inkräkta på politikens revir.

Som Timothy Garton Ash och andra påpekat så måste en ansvarig politiker ibland ljuga, som de Gaulle om Algeriets frigörelse. Det vore ansvarslöst att inte ljuga. En vetenskapsman skall ägna sig åt besinningslöst sanningssökande, för att ge de ansvariga politikerna bästa beslutsunderlag. Att leva ”i sanning” som Vaclav Havel förespråkade kan nog kännas skönt men är inte genomgående ansvarsfullt. En politiker blir i en demokrati föremål för ansvarsutkrävande och måste agera konsekvensetiskt och målrationellt, medan vetenskapsmän och religiösa kan vara värderationella och övertygelsetiska.

I centrum för rubrikens fråga står Webers syn på ledarskapet. Att Weber är en aktiv förespråkare av förnyade statsformer och introduktion av den parlamentariska demokratin i Wilhelminska Tyskland är ställt utom tvivel. Det är ett huvudtema i hans dagspolitiska kommentarer i den liberala *Frankfurter Zeitung* under Första världskriget. Han utvecklar samtidigt det karismatiska ledarskapet som en del av sin typologi över legitimt styre, samtidigt som han saknar en kategori för demokratiskt styre; han talar i stället om legalt-rationellt styre och demokratin framträder som undertyp till karismatisk legitimitet, som är en instabil övergångsform mellan traditionellt och modernt – legalt- rationellt – styre.

Webers politiska insatser förtjänar en redogörelse. Han börjar som tämligen konservativ nationalliberal, för att gradvis bli mer ”vänster”. Hans far Max Weber sr är medlem i preussiska parlamentet och en tid även tyska parlamentet. I föräldrahemmet blir Max Weber jr bekant med flera betydande nationalliberala politiska och kulturella gestalter. ”Nationalliberal” betecknar en liberalism som anpassat sig till Bismarcks framgångsrika ”lilltyska” nationsbygge.

Den unge nationalekonomen Weber ägnar sig åt vad vi idag skulle kalla policyanalys. I omfattande studier över jordbrukspolitiken öster om Elbe kommer han fram till att förorda en mer restriktiv invandringspolitik, för att minska inflödet av polska säsongsarbetare, för att i stället stimulera tyska bosättningar i främst West-Preussen. Den politiskt sociologiska kärnpunkten är att den ledande junkerklassen, tämligen hegemonisk

som rekryteringsbas inom både officersskråret och ämbetsmannakåren, har egenintressen som går på tvärs mot det nationella intresset. För att överleva amerikansk konkurrens på spannmålsmarknaden måste junkrarna i tilltagande grad förlita sig på polska säsongsarbetare, som var tillfreds med påvrare villkor, de kunde ”leva av gräs”.

Weber sammanfattar sina rön i sin omdiskuterade installationsföreläsning i Freiburg i Br, det s.k. *Freiburger Antrittsrede.* Logiken är komplicerad med magra och fruktbara jordar på hög- respektive lågland och etniciteter operationaliserade i termer av religionstillhörighet. Utan att gå in på finare detaljer så kan man säga att Weber ger uttryck för en omvänd socialdarwinism, att de enligt honom kulturellt underlägsna polackerna har en större överlevnadskapacitet, och kommer att tränga ut det tyska elementet i gränstrakterna till Tsar-Ryssland, som Polens kärnland då var en del av. Weber lider av viss Russofobi. Han förespråkar ny tullpolitik och lagstiftning om bosättningssubventioner ägnade att gynna tysk bosättning, och även då gynna militärstrategiska säkerhetshänsyn.

Man kan tycka vad man vill om Webers synpunkter, men som analys är den en föredömlig policyanalys, som rationalisering av värdehierarkier i det politiska beslutsfattandets tjänst. Om ni vill si, gör så. Det kan låta enkelt men är en pionjärgärning, jämfört med vad som tidigare varit brukligt då forskningen mest utmynnat i statistiska sammanställningar. Grundproblemet med en etablerad överklass som hade egenintressen i strid med nationens allmännytta är aktuell på många håll, inte minst i Latinamerika.

Man brukar diskutera om Weber var rasist, och frågan kan knappast få ett enkelt svar. Han hade uppenbarligen låga tankar om polackernas kulturella nivå och var i det avseendet säkert präglad av sin värnplikt i Poznan/Posen, där han som blivande reservofficer hade sugit åt sig tidstypiska fördomar. Weber var inte antisemit, och han var aktiv i att hjälpa t.ex. Georg Simmel och Robert(o) Michels i deras karriärutveckling. Visserligen förespråkade Weber kvotering inom universitetsvärlden, men det var för att ge judarna en chans. Men i hans politiska skrifter från tiden för Första världskrigets slut så finns en del föga citerade utbrott om hur Tyskland kan komma att bli överflyglat inte bara av fransoser: ”Tyskland slåss för själva sin existens mot en armé i vilken ingår negrer, Ghurkas, och allehanda barbarer som har kommit ut ur sina gömslen och nu samlas runt Tysklands gränser, redo att föröda vårt land” (min översättning från en passage i början av ”Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland”) (Weber 1917, i *GPS:* 307). Det här är ett undantag och föga typiskt; krigsretorik kan heller inte vara ett tillfredsställande belägg för en rimlig tolkning utan måste ses i sitt sammanhang.

Bilden måste nyanseras, Weber var visserligen geopolitiskt orolig för Ryssland men hade många unga ryska studenter i Heidelberg, vilket var ömsesidigt befruktande. Hans utbrott mot koloniala trupper på tysk mark skall också ses mot bakgrunden av den tidstypiska imperialismen, som Weber var en moderat anhängare av, med ungefär samma analys som Lenin, och förstås Hobson, om man så vill, att den ”westfaliska” europeiska konserten var ett globalt spel. Stormakterna i Europa borde ha ett balanserat innehav av kolonier, alla med sin ”fair share”, vilket skulle mildra motsättningar i Europa. Att kulturlandet Tyskland skulle översvämmas av främmande trupp var för Weber en outhärdlig tanke.

Under sin Amerikaresa 1904 visade Weber att han var benevolent till de färgade sociologerna vid Tuskegee och deras strävan, t.ex. W. E. B. DuBois, som han publicerade i en tysk tidskrift. Weber attackerade för övrigt mycket energiskt Alfred Ploetz vid den tyska sociologkonferensen 1910, för dennes biologiska rasism.

I början av seklet var Weber rådgivare åt Friedrich Naumann, en kristligt social reformivrare, mest berömd för att ha myntat termen *Mitteleuropa* (Naumann 1916). Att Naumann tidstypiskt talade om en nationalsocialism är en tillfällig ordlikhet. Weber hjälpte vidare den självlärde arbetaren Levenstein att genomföra politiska opinionsundersökningar.

Weber var kritisk till Wilhelm II's ryckiga utrikespolitik, till den grad att han var nära att bli åtalad för majestätsbrott, efter att ha kallat kejsaren en krönt dilettant. Överhuvudtaget kan man säga att Webers politiska sociologi i mycket präglas av "Arvet efter Bismarck", i grunden ett maktvacuum.

Under kriget tog Weber livlig del i den politiska debatten och var synnerligen kritisk till det oinskränkta ubåtskriget, som han förutsåg skulle dra in USA i kriget, vilket det också gjorde. När det drog ihop sig till krigsslut så var Weber aktiv i liberala partibildningssträvanden – hamnade slutligen i Tyska demokratiska partiet – och han medverkade som expert vid tillkomsten av weimarförfattningen, där hans insats nog fick olyckliga följder. Han förmodas ha haft ett medansvar för paragraferna 48 och 41, om bl.a. exekutivens extraordinära befogenheter, vilka fick en olycklig tillämpning under Weimarrepublikens slutskede. Han genomlevde i München den bayerska rådsrepubliken och en frisinnad studentförening kunde övertala honom att hålla ett offentligt föredrag över ämnet "Politik som yrke" (eller "Politik som kall"), endast genom att hota att annars bjuda in Kurt Eisner, den bayerska republikens (Freistaat) förste ministerpresident. Weber tyckte inte om Eisners försök att i brev till president Wilson lasta Tyskland för skulden till kriget, för att gynna bayersk separatism. Det är dock typiskt för Weber att han ingrep för att rädda Ernst Tollers liv, genom att vara karaktärsvittne i de rättsuppgörelser som följde efter den bayerska sovjetrepublikens sammanbrott. Toller – segraren vid Dachau i spetsen för en röd bondearme – var enligt Weber en renhjärtad idealist men i ett anfall av galghumor hade Gud gjort honom till politiker. Den ingalunda humorfrie Weber fick skrattarna på sin sida och Toller fick en mild dom. Annars var caférevolutionärer (café literati) ett anatema för Weber. Vid Burg Lauenstein-symposiet 1917 hade Weber dock blivit vän med både Toller och Schwabingbohemen Erich Mühsam, vilka båda senare flera gånger besökte Weber för intellektuellt umgänge. Konservativa studenter demonstrerade 1920 mot Weber för att han ville att Kurt Eisners mördare Graf Arco Valley skulle dömas till döden, för att stämma i bäcken i stället för i ån. Weimartiden kom ju också att kännetecknas av flera tusen politiska mord.

Ett udda inslag i Webers politiska karriär är att han efter sammanbrottet var medlem av arbetar- och soldatrådet i Heidelberg och vid ett offentligt möte uppmanade till kamp mot versaillesfredens drakoniska bestämmelser, om nödvändigt till och med via gerillakrigföring.

Weber ingick i versaillesdelegationen. Han var flera gånger aktuell för att bli riksdagskandidat, första gången redan före sekelskiftet, som representant för Saarbrück-

en. Efter världskriget var han påtänkt som statssekreterare i inrikesdepartementet. Men hans tillfälle kom aldrig. Han väntade i kulisserna men blev aldrig inropad. Han saknade väl också det tålamod för ”segt sågande i hårt trä”, som han beskriver politikerns lott i ”Politik als Beruf”, vid sidan av ”Vetenskap som yrke” en av hans tvillingföreläsningar, Webers ”svanesång” som de kallats av Golo Mann.

På vad sätt kunde Weber komma att figurera i Nazismens förhistoria?

Ingen hävdar att Weber skulle ha haft några större sympatier för nazismen om han levt längre än till 1920. Karl Jaspers såg rentav Weber som den ledare som om han fått leva kunde ha räddat Tyskland från NS-diktaturen. Nazisterna var också kritiska till Weber (Christoph von Stedings doktorsavhandling är en uppgörelse med Webers objektiva vetenskapssyn) som i deras ögon liksom Thomas Mann representerade borgerlig dekadans. Om inte annat skulle Webers syn på vetenskapens integritet och autonomi ha bäddat för en kollision. Vidare saknade Weber förståelse för antisemitismen. Nazismens programmatiska antimarxism är heller inget Weber skulle ha instämt i; hans inställning till Marx är sammansatt. Han kanske skulle ha haft glädje av de inledande utrikespolitiska framgångarna, men då bör man komma ihåg att Hitler hade samma utrikespolitiska mål som alla större partier i Weimarrepubliken, fast eftersträvade med skarpare medel. Också Keynes hade hävdat att versaillesfreden var en orimlig konstruktion.

Det kan synas absurt att tala om Weber som hypotetisk pro-nazist, då han snarast utvecklades från en nationalkonservativ till en sorts välfärdsnationalist, med betydande förståelse för socialdemokratins krav. Hans uppsats om ”Wahlrecht und Demokratie…” är mycket talande. Vi är skyldiga de från fronten återvändande soldaterna att de får allmän och lika rösträtt, framhåller han. Demokratin är ett medel att integrera arbetarklassen i samhället, i ett läge då man inte vet vad den kommer att hitta på, revolution, trade-unionism eller reformism. Weber är en funktionell ”förnuftsdemokrat” och aristokratisk liberal – men ingen normativ övertygelsedemokrat. I hans demokratisyn är ansvarsutkrävande centralt, viktigare än deltagande och direktdemokrati.

Det är dock den överdrivna ”socialdemokratiseringen” av Weber under Förbundsrepubliken efter Andra världskriget som leder till en reaktion. Hos Wolfgang J. Mommsen (1959) förvandlas Weber rentav från en snäll liberal till en elak nationalist. Det är Webers syn på karismatiskt ledarskap som står i fokus. Häftig debatt följer, där Webers sentida ”vänner” söker rädda honom, bl.a. genom att påstå att han var mycket inspirerad av den brittiska parlamentarismen; ett inflytande de dock misstolkar som ett utslag av liberaldemokratisk ådra. Weber hade tagit intryck av Thomas Carlyle om ”stora män” och såg Gladstone som en plebiscitär ledargestalt och senare under kriget Lloyd George som en ”Caesar”, vars maktställning delvis vilade på hans popularitet inom hären. Weber var enligt sin unge släkting Wolfgang Mommsen – Webers syster Clara var gift med en son till den store historikern och nobelpristagaren Theodor Mommsen, Wolfgangs farfarsfar – medansvarig för Hitlers maktövertagande just genom att hans syn på det karismatiska ledarskapet så att säga ”markberedde” tyskarna för Hitlers maktövertagande.

Hitler var förvisso en karismatisk ledare med utpräglat plebiscitära – retoriska –

talanger som också blev en Caesar, genom sina inledande militära framgångar. Men även Gandhi och Jesus är karismatiska gestalter, och de Gaulle en caesaristisk ledare. Utan att gå in på detaljerna så kan man säga att ”plebiscitär” (syftar ursprungligen på folkbeslut i Antikens Rom) som begrepp syftar på retorik som medel att vinna folklig legitimitet över den lagstiftande församlingens huvud, som t.ex. Franklin D. Roosevelt i sina s.k. *fireside chats* mot den amerikanska Högsta Domstolen. Karisman har många bestämningar men en kärna är en förmåga att förkroppsliga anhängarnas förhoppningar och göra dem beredda till uppoffringar. En Caesar står över författningen, som General de Gaulle, eller Douglas MacArthur, ”American Caesar”.

Hos Weber fyller karisma flera funktioner, och en är att tjäna som ett slags motmedel mot den tilltagande ”avtrollningen” och rationaliseringen, genom att generera nya värderingar. Den bidrar även till att balansera byråkrati och expertvälde.

Själva frågeställningen om Weber och nazismen är dock berättigad så till vida som att många intellektuella fascinerades av stalinism eller nazism, t.ex. Hendrik de Man och Michels, Webers synnerligen gode vän – till dess de blev ovänner 1915, då de hamnade på skilda sidor i stormaktspolitiken. Den mest kontroversielle gestalten i Webers fall är Carl Schmitt, berömd katolsk rättslärd som blev Hitlers ”kronjurist”, och vars decisionism kan ses som en radikal variant av Webers syn på vetenskap och politik. Jag kommer ihåg att Wolfgang Mommsen vid en lunch i Münchener Kaulbachstrasse i mitten av 90-talet med eftertryck förtalte mig att ”vi är inte färdiga med Schmitt på länge än”. Stephen P. Turner, filosof vid University of South Florida i Tampa, FL, har i ett par texter behandlat Carl Schmitt som en inspiratör till Habermas, liksom denne en sofistikerad kritiker av den liberala parlamentarismen (något förvirrande har den kanske bästa av ett par texter på samma tema titeln ”The significance of Shils” och publicerades 1999 i ASA-tidskriften *Sociological Theory).* Det är svårt att komma förbi Schmitts syn på vän och fiende som politikens grundläggande begrepp; försök synes resultera i att begreppen bara fylls med nytt innehåll. Hans syn på suveränen som den som behärskar undantagstillståndet är föga sympatisk men kan inte frånkännas betydande realism, att fånga Ögonblicket, med rätt kombination av *virtu* och *fortuna,* är politikens svåra konst, från Machiavellis dagar. Man tänker gärna på Hitlers Röhm-kupp midsommar 1934, men man kunde lika gärna exemplifiera med Helmut Schmidts sätt att ta kommando under flodvågskatastrofen i Hamburg i början av 1960-talet.

Det finns inslag i Webers maktlära som kan vidareutvecklas i Nazistisk riktning. Weber är relativist i författningsfrågor och har inga stora problem att övergå från att förespråka en mer renodlad parlamentarism till att förorda ett starkare presidentstyre. Parlamentarismen möjliggör dock att avsätta gamla och förbrukade karismatiska ledare. De har annars ingen naturlig pensionsålder. Unga karismatiska revolutionärer, som Kubas Castro, blir gärna geronter – om de inte dör unga. Någon ordnad succession finns inte i den rena karismatiska legitimitetstypen. Men faktiska samhällen är ofta en blandning av flera idealtyper. NS-väldet är ett gott exempel, där samsas karismatiska, traditionella och legalt-rationella drag.

Titlar som ”Max Weber: our contemporary” är präglade av en presentistisk iver att dra nytta av valda inslag i Webers tänkande, eller använda honom som ornament,

bortom hans egen förståelsehorisont, för våra aktuella syften. ”Neo-Weberianism” är t.ex. en term som knappast alls förekommer i seriös Weberologi. Det är visserligen legitimt att fråga vad vi kan lära oss av Weber. Risken är dock stor att då övertolka vissa inslag i hans texter och undvika att tränga in i deras ursprungliga kontext. I Webers fall är det inte minst arvet efter Bismarck, *Deutscher Sonderweg* och det försenade nationsbygget, som för oss tillbaka till både 1848, Napoleon, Westfaliska freden 1648 och LIMES. Men detta är en annan historia.

Max Weber levde egentligen ett händelselöst liv, om vi jämför med t.ex. Gunnar Myrdal och hans vådliga resor, med flygplan som skjuts ner på återfärden, C. Wright Mills, Alvin Johnson och andra. En del migranter hade äventyrliga öden, t.ex. Pitirim Sorokin och Hanna Arendt. Webers *life trajectory* är dock viktig för förståelsen av hans verk. I den här texten ligger tonvikten lika mycket på liv som på verk. Amerikaresan är nog det mest spännande i hans liv.

Att upprätta en selektiv litteraturlista är något av ett ”dragspel” och i nedanstående selektiva litteraturlista har tonvikt lagts vid mindre uppmärksammade nyckeltexter. Någon Nyckel till Webers verk som helhet finns inte, särskilt som Webers tänkande utvecklas över tiden. Men det finns texter som är mer givande än andra, t.ex. ”’Energetische’ Kulturtheorien” och ”Zwischen zwei Gesetzen (Februar 1916)”. Inom sekundärlitteraturen förtjänar Rainer Lepsius’ ”Gedenktafelrede” från 1976, publicerat i *Zeitschrift für Soziologie* 1977, att särskilt omnämnas. Tack vare H. H. Bruun har vi också en samlad engelsk utgåva av Webers metodlära.

Sven Eliaeson

Selektiv Litteraturlista

Ay, K.-L. (1993) ”Max Weber und der Begriff der Rasse”, *Aschkenas* 3(1): 189–218.

Bloom, A. (1987) *The closing of the american mind*. New York: Simon and Schuster.

Bond, N. (1988): ”Ferdinand Tönnies und Max Weber”, i *Soziologisches Jahrbuch.* Trient: Universita degli Studi di Trento.

Brecht, A. (1959): *Political theory: The foundations of twentieth-century political thought.* Princeton: Princeton Univ. Press.

Bruun, H. H. (2007 [1972]) *Science, values and politics in Max Weber’s methodology.* Aldershot: Ashgate.

Dahrendorf, R. (1987): ”Max Weber and modern social science”, pp. 574–80, i W. Mommsen & J. Osterhammel (red.): *Max Weber and his contemporaries.* London: Unwin Hyman.

Eliaeson, S. (1998) ”Max Weber and plebiscitary democracy”, pp. 47–60, i R. Schroeder (red.): *Max Weber, democracy and modernization.* London: Macmillan.

Eliaeson, S. (2000) ”Constitutional caesarism: Weber’s politics in their German context”, pp. 131–148, i S. Turner (red.): *The Cambridge companion to Weber*. Cambridge: CUP.

Erdelyi, A. (1992) *Max Weber in Amerika: Wirkungsgeschichte und Rezeptionsgeschichte Webers in der anglo-amerikanischen Philosophie und Sozialwissenschaft.* Wien: Passagen.

Green, M. (1974) *The von Richthofen sisters: The triumphant and the tragic modes of love.* New York: Basic Books.

Kaesler, D. (2014) *Max Weber: Eine Biographie.* München: C. H. Beck.

Kaube, J. (2014) *Max Weber: Ein Leben Zwischen den Epochen.* Berlin: Rowohlt.

Iggers, G. & W. (2002) *Zwei Seiten der Geschichte: Lebensbericht aus unruhigen Zeiten*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Lehmann, H. & G. Roth (red.) (1993 [1987]) *Weber's protestant ethic: Origins, evidence, contexts.* Washington D.C. & Cambridge, UK: German Historical Institute and Cambridge University Press.

Lepsius, M. R. (1977) "Max Weber in München: Rede anlässlich der Enthüllung einer Gedenktafel", *Zeitschrift für Soziologie* 6 (1).

Mommsen, W. J. (1974 [1959]) *Max Weber und die deutsche Politik 1890–1920.* 2:a uppl. Tübingen: Mohr. (Finns även i engelsk övers.)

Murray, Ch. (2003) *Human accomplishment: The pursuit of excellence in the arts and sciences 800 B.C. to 1950.* New York: Harper Collin.

Naumann, F. (1917 [1915]) *Mellaneuropa.* Uppsala: Lindblad.

Norkus, Z. (1997): *Max Weber und Rational Choice.* Marburg: Metropolis.

Offe, C. (2004) *Selbstbetrachtungen aus der Ferne: Tocqueville, Weber und Adorno in den Vereinigten Staaten.* Frankfurt am Main: Suhrkamp. (Finns även i engelsk övers.)

Parsons, T. (1968 [1937]) *The structure of social action,* vol. I & II. New York & London: The Free Press.

Radkau, J. (2005) *Max Weber: Die Leidenschaft des Denkens.* München: Carl Hanser Verlag. (Engelska utgåvan recenserad i *Sociologisk forskning* 48(1).)

Rollmann, H. (1993) '"Meet me in St. Louis": Troeltsch and Weber in America', pp. 357–383 i H. Lehmann & G. Roth, (red.) (1993 [1987]) *Weber's protestant ethic: Origins, evidence, contexts.* Washington D.C. & Cambridge, UK: German Historical Institute and Cambridge University Press.

Roth, G. (2001) *Max Webers deutsch-englische Familiengeschichte 1800–1950.* Tübingen: Mohr Siebeck.

Samuelsson, K. (1961[1957]) *Religion and economic action.* New York: Basic Books, also: Stockholm: Scandinavian Univ. Books. (Finns också på svenska.)

Scaff, L. A. (2011) *Max Weber in America.* Princeton: Princeton Univ. Press.

Sombart, W. (1916–) *Der Moderne Kapitalismus.* 2:a uppl. München & Leipzig: Duncker & Humblot.

Steding, Ch. (1932) *Politik und Wissenschaft bei Max Weber.* Breslau: Acad. diss.

Strauss, L. (1953) *Natural law and history.* Chicago: Univ. of Chicago Press.

Swedberg, R. (1990) "Introduction" i Gunnar Myrdal: *The political element.* New Brunswick: Transaction.

Swedberg, R. (1998) *Max Weber and the idea of economic sociology.* Princeton: Princeton Univ. Presss.

Strauss, L. (1953) *Natural law and history.* Chicago: Univ. of Chicago Press.

Tenbruck, F. (1987) ”Max Weber and Eduard Meyer”, pp. 234–67 i W. Mommsen & J. Osterhammel (red.): *Max Weber and his contemporaries.* London: Unwin Hyman.
Troeltsch, E. (1922) *Der Historismus und seine Probleme.* Tübingen: Mohr.
Turner, S. P. & R. A. Factor (1994) *Max Weber: The lawyer as social thinker.* London: Routledge.
Weber, M. (1926) *Max Weber: Ein Lebensbild.* Tübingen: Mohr.
Weber, M. (1895) *Der Nationalstaat und die Volkswirtschaftspolitik.* Akademische Antrittsrede. Freiburg i. Br. u. Leipzig: Mohr-Siebeck.
Weber, M. (1896) ”Die sozialen Gründe des Untergangs der antiken Kultur”, *Die Wahrheit* 63:57–77.
Weber, M. (1904) ”Die ’Objektivität’ sozialwisenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis”, *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* 19.
Weber, M. (1906) ”’Kirchen’ und ’Sekten’”, *Frankfurter Zeitung* 50 (102): 13 april.
Weber, M. (1906) ”’Kirchen’ und ’Sekten’ (Schluß)”, *Frankfurter Zeitung* 50 (104): 15 april. (Senare publicerade samma år i, *Die Christlichse Welt*, Marburg, som: ”’Kirchen’ und ’Sekten’ in Nordamerika. Eine kirchen- und sozialpolitische Skizze”. Engelsk övers. i *Sociological theory* 3(1):7–13.
Weber, M. (1909) ”’Energetische’ Kulturtheorien”, *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik.* 29:376–402.
Weber, M. (1916) ”Zwischen zwei Gesetzen (Februar 1916)”, *Die Frau* 23 (5):277–279.
Weber, M. (1949) *The methodology of the social sciences.* E. A. Shils & H. A Finch (red.). New York: The Free Press.
Weber, M. (1994) *Political writings.* P. Lassman & R. Speirs (red.). Cambridge: Cambridge Univ. Press.
Weber, M. (1995 [1968]) ”Antikritisches Schlußwort zum ’Geist des Kapitalismus’” pp. 283–345 i J. Winckelmann (red.): *Die Protestantische Ethik II: Kritiken und Antikritiken.* München & Hamburg: Siebenstern-Taschenbuch-Verlag: 283–345 (Ursprungligen publ. 1910.)
Weber, M. (2012) *Max Weber: Collected methodological writings.* H. H. Bruun & S. Whimster (red.). New York & Abingdon: Routledge.
Whimster, S. (red.) (1999) *Max Weber and the culture of anarchy.* London: Macmillan.

Förkortningar:

GPS= Gesammelte Politische Schriften
GAW= Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre
GARS= Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie
MWG=Max Weber Gesamtausgabe
WuG= Wirtschaft und Gesellschaft

Webers samlade verk kan laddas ned i fulltext gratis från universitetet i Potsdam och finns också att köpa på DVD.